

ORSZÁGTANULMÁNY: MACEDÓNIA VOLT JUGOSZLÁV KÖZTÁRSASÁG¹

Pap Norbert – Reményi Péter – Végh Andor

1. Rövid történeti bevezető

A Macedón Köztársaság 1991. november 20-án proklamálta függetlenségét, miután az 1991. szeptember 8-ai népszavazáson a szavazók 95%-a az önállóság és a Jugoszláviából való kilépés mellett tette le a voksát. Ezzel az aktussal megalakult egy olyan balkáni kisállam, amely egy, a huszadik században kialakult nemzet, a macedónok országa lett.

Az önállósodó Macedónia nemzetközi elismerése nem ment zökkenőmentesen, ugyanis a 19. század végén kialakult „macedón kérdés” (ennek a kérdésnek a kialakulásáról, tartalmáról nem szólnánk, ugyanis az elemzés céljait nem érinti, az erről szóló jelentős mennyiségű bibliográfiából azonban megadnánk néhányat tájékozódás céljából) balkáni és nemzetközi bástyái újból hallatták szavukat és a teljes kérdéskör feléledni látszott, elsősorban a szomszédos országok részéről. Macedóniának, megalakulása pillanatában minden öt körülvevő állammal vitái voltak. A legélesebb és legharcosabb a görög álláspont volt, amely az ország nevét, zászlaját és címerét kifogásolta és ennek eredményeképpen a nemzetközi közösség, mint Former Yugoslavian Republic Of Macedonia (FYROM vagy FYRM rövidítéssel) ismerte el.

A görög félelmek valójában a görög tartománnyal megegyező név és a tartományban élő szláv anyanyelvű (görög részről csak „szlavofón görögöknek” nevezett), hivatalosan el nem ismert kisebbségi csoport okán voltak², valamint a macedón alkotmány azon cikkelyei kapcsán, amelyek a köztársaság felelősségére vonatkoztak a Macedónia határán kívül eső macedón nép boldogulását illetően.

Bulgária – Törökországgal együtt – elsőként ismerte el Macedóniát, azonban ez a kétoldalú viszony is a múlttal terhelt volt (a bolgárok az államot elismerik ugyan, a macedón nemzet létezését azonban nem, a nyelvet pedig nyugat-bolgár nyelvjárásnak tartják) és a kétoldalú kapcsolatok ezért nagyon sokáig megrekedtek, és még a mai napig előfordulnak, bár már csak kisebb nézeteltérések a két állam között.

Szerbia, pontosabban Jugoszlávia szétesését követően Kis Jugoszlávia az 1990-es évek elején számos volt jugoszláv köztársasággal háborút folytatott. Macedónia volt az egyetlen kivált volt tagköztársaság, amely önállósodását nem kísérték háborús cselekmények. A Jugoszláv Néphadsereg kivonulása 1992. március 26-27-én befejeződött. Szerbia a bolgárokhoz hasonlóan a macedón népet és annak területét érzelmileg, történetileg magáénak gondolta, de jelentősebb macedóniai szerb kisebbség hiányában itt nem történt meg a szerb többségű területi egységek önállóságának a kikiáltása (mint Horvátországban vagy Bosznia-Hercegovinában). A szerb ortodox egyház álláspontja szerint az önálló (autokefál) macedón ortodox egyház nem létezik, és ez a tulajdonképpen politikai síkon generált vita a két ország külkapcsolatát a mai napig jelentős mértékben terheli.

Az albán-macedón államközi viszonyok értékelhetők a legjobbnak Macedónia függetlenedése óta, különösen mióta az albán állam határozottan elhatárolódott a separatista albánok pán-albán eszméitől.

Az említett négy ország által közrezárt „landlocked” Macedónia megalakulása pillanatában már komoly „klausztrófób” problémákkal küszködött. A háborús Szerbia nemzetközi blokád

¹ A tanulmány 2006 júliusában került lezárásra.

² Akik nyelvileg és kultúrájuk szerint a macedón etnikai korpusz részének tekinthetők, azonban a nemzeti öntudatuk részben a görög kormányzat hatására nem kristályosodott ki.

alatt volt, Görögország a „szimbólumok harca” ürügyén gazdasági embargókkal sújtotta az országot, az Albánia fél évszázados elzártága, elmaradottsága miatt ez a határ is átjárhatatlannak tűnt, valamint a macedón-bolgár nyelvi vita miatt a két ország viszonya is nagyon fagyos volt. Ennek az elzártágnak elsősorban jelentős negatív gazdasági következményei voltak.

Macedónia népessége a 2002-es népszámlálás szerint 2022547 fő volt, ebből 1297981 macedón, 509083 albán, 77959 török, 53879 roma, 35939 szerb, 17018 bosnyák, 9.695 vlach és 20993 egyéb nemzetiségű volt. A macedónok, vlachok és szerbek vallásilag az ortodox egyház, az albánok, törökök, romák és bosnyákok pedig zömmel a muszlim vallás hívei.

Macedónia jelenlegi legsúlyosabb belső problémája az albán és a macedón nép viszonyának gyakorlati és jogi státusának rendezése, ez a problémakör a társadalom minden, de még a gazdaság jelentős szintjeiben is markánsan megmutatkozik.

Macedóniában, amely köztársaságnak a legrövidebb belső – Jugoszlávián belüli tagköztársasági – határai voltak az önállóság pillanatában az albán nemzetiséghez tartozók aránya már 21,73 % volt.³ Ez a népesség sűrűn koncentrálódott az ország ÉNY-i határ régiójába, egy szinte teljesen homogén albán közegbe, amely egyrészt veszedelmesen közel helyezkedik el az ország központjához, másrészt pedig pont az önállósodni vágyó Koszovó etnikai albán „nyúlványának” számít.

Az 1990-es évtized második felére egyre hevesebbé és véresebbé váló koszovói helyzet miatt egyre több koszovói albán menekült és telepedett át Macedóniába. Ennek eredményeképpen, és persze az albánok a macedónokénál jóval magasabb természetes szaporulati mutatójának köszönhetően 2002-re, a következő népszámlálásra az albánok aránya 25,17% lett. A macedóniai albán és macedón etnikum területein jelentős demográfiai különbséget találhatunk. Az albánok, éppen a magas természetes szaporulati mutatójuknak köszönhetően egy kifejezetten juvenilis populáció, míg a macedón etnikai egység egy kiegyensúlyozottabb (az öregek és a fiatalok arányában) képet mutat.

Az albánok területi koncentrációja az 1991–2002 közötti időintervallumban tovább sűrűsödött, és DK felé terjeszkedett is (Kičevo-Struga vonaltól még keletebbre). Természetesen az említett koszovói menekültekkel a fegyveres megoldás esélye is importálódott Macedóniába.

Az albánok maguknak egyre nagyobb jogokat, területi, kulturális autonómiát követeltek és ez vezetett 2001-ben fegyveres konfliktushoz a macedón védelmi erők és a szeparatista albán szabadcsapatok között.

A békekötés az Ohridi Keretegyezményben (Ohridskiot ramkoven dogovor) öltött testet, amely valójában egyik fél (sem a macedónok, sem az albánok) érdekeit sem elégítette ki, de azóta is az egyetlen követendő dokumentum a két legnagyobb etnikai csoport együttléséhez.

A többi nemzetiségre nem jellemző az albánokéhoz hasonló területi koncentráció. A törökök két opstinában vannak többségben, a romák egyben. A szerbek főként az országot keresztülzelő Vardar völgyében helyezkednek el, a bosnyákok a Veles–Dolneni–Skopje háromszög által lehatárolható területen. Az egyébként kis számú, de történetileg jelentős szerepű vlachok főleg Stip és Bitola közelében élnek, az egyéb nemzetiségűek pedig főleg az Ohridi és a Prespa tavak környékén.

2. A gazdasági szerkezet alakulása az 1990-es évektől

A macedón társadalom és gazdaság a függetlenné válást követően nagy gazdasági áldozatokat volt kénytelen meghozni. Az 1991. szeptemberi függetlenségi referendumot követően a macedón állam nehéz külpolitikai helyzetbe került, amely a gazdaságot is súlyosan, negatívan befolyásolta. A jugoszláv kapcsolatok a szerb-montenegrói államalakulat elleni kereskedelmi

³ Az 1991-es népszámlálás adata, amelyet az albánok nem fogadtak el ezért 1994-ben új népszámlálást rendeltek el, ahol ez az arány 22,67% lett.

embargó miatt, illetve a szerb-macedón viszony megromlása miatt az 1990-es évek első felében megszakadtak. A görögök a névhasználati vita miatt gazdasági blokádnak látták (1993-1994) az új államot és késleltették a nemzetközi elismerését (később pedig a NATO-csatlakozásnak is emiatt szabtak gátat). A szaloniki kikötő használata létfontosságú volt az államnak. Az ENSZ-nek csak 1993-ban vált a tagjává, mint (névében) volt jugoszláv köztársaság. A térségbeli háborús események, a közlekedési elszigeteltség elriasztotta a befektetőket. 1995-ig az ipari termelés 40%-al csökkent és minden más mutató is igen súlyos helyzetet mutatott.

A békésebb körülmények és a reformintézkedések, a magángazdaság kialakulása, a kedvezőbb gazdasági klíma pozitív hatást gyakorolt, és 1999-ig a macedón gazdasági mutatók javultak. Az ekkor bekövetkező koszovói háború és menekültválság újabb – a gazdaság állapotát is negatívan befolyásoló – válságot eredményezett. A 350 ezer menekült és a gazdaságban 500 millió euróra becsült kárt a nemzetközi segítség csak részben tudta ellensúlyozni.

A 2001-es, polgárháborúval fenyegető krízis újabb gazdasági károkat okozott, melyet ezúttal 700 millió euróra becsültek. A gazdasági teljesítmény ebben az évben mintegy 4,5%-al csökkent. A következő években a gazdaság növekedésnek indult (2002: 0,9%, 2003: 3,4%, 2004: 4,1%, 2005: 3,7%).

Az elmúlt bő egy évtizedben a piacgazdasági viszonyok megerősödtek. A gazdaság 90%-ban magántulajdonban van, csak egyes stratégiai területeken maradt fenn az állami tulajdon. A vállalkozások száma mintegy tízszeresére nőtt, ma mintegy 65000 cég működik az országban. Ezek közül 4000 külföldi, 6000 pedig vegyes (külföldi és macedón) tulajdonlású. A vállalatok átlagos méretére jellemző, hogy a vállalkozások 90%-a kisvállalkozás.

a.) A GDP alakulása, költségvetés, hiány

A GDP éves alakulása a függetlenné válás óta jelentős ingadozást mutat, jelentős mértékben a fent taglalt politikai változások miatt. A másik azonosítható ok, az ország gazdaságának nagyfokú nyitottsága és függése az európai gazdaságtól, kisebb mértékben az ameriktól.

A 2005-ös évben a GDP 15,52 milliárd USD volt (vásárlóerő paritáson) egy főre jutó GDP 7600 USD becsült érték volt. A teljes gazdaság 20%-a a szürke, vagy fekete zónában működik, a hivatalos statisztikákon kívül (ez hivatalos becslés, a mi helyszíni tapasztalataink szerint az arány valószínűleg magasabb).

A költségvetés bevételi oldalán 2,105 milliárd USD, a kiadási oldalon 2,15 milliárd USD volt 2005-ben. Az államadósság ebben az évben a GDP 37,4%-a volt. A külső adósság közel 2 milliárd USD. Az országba érkező külföldi pénzügyi segélyek összege 250 millió USD volt 2003-ban.

b.) Ágazati szerkezet, annak változása

Ipar és bányászat

Macedónia a függetlenség elnyerését követően egy súlyos gazdasági válságon esett keresztül. A válságból jelentős ásványkincs vagyona és ipara révén tudott kilábalni.

A macedón GDP megtermelésében több mint 50%-os résszel a bányászat és az ipar vesz részt. Az export döntő részét is ezek az ágazatok állítják elő. A gazdaságpolitika a függetlenséget megelőzően, de az átmenet időszakában is különös figyelmet fordított az energiatermelésre, a vas- és színesfém kohászatra, a fémmegmunkáló szektorra, a gyógyszerészeti és textiliparra.

A macedón energiaigény 60%-át belföldi termeléssel elégítik ki, a fennmaradó részt importból. Az energiatermelés részesedése a GDP-ből mintegy 20%. Az energiatermelés 6,2 milliárd kWh elektromos áram. Az olajszármazékok termelése évi 850 ezer tonna, 7 millió tonna szén mellett a gázkitermelés 800 millió köbméter. 550 MW hőenergiát és 171 GWh geotermikus energiát termelnek.

A vaskohászat jelentősége hagyományosan nagy. Az ipari termelés 5%-át adja, az exportból való részesedése 15%.

A színesfémkohászat alapja a jelentős ólom-cink érckészlet. Részaránya az ipari termelésből hasonló a vaskohászatéhoz, mintegy 5% körüli. A GDP termelésben való részesedése durván 11%.

A termékek széles körét állítják elő, döntően exportra. A nagyrészt külföldi kézben lévő üzemek magas színvonalú technológiát alkalmaznak. Az üzemek jórészt rendelkeznek minőségbiztosítási bizonyítványokkal (ISO 9001, ISO 9002, DIN, EN, BS, SEMCO, AFNOR, IEC, NF és VDE).

A vegyipar egy másik jelentős ipari ágazat. Alapanyagok széles körét állítja elő, illetve termékeket szállít a mezőgazdaság igényei szerint. A legfejlettebbek a gyógyszer és az egészségügyi termékek.

A textiliparból származik a GDP 11%-a. Mint általában, a foglalkoztatási jelentősége nagy. Az ágazat az export 30%-át adja.

A bőripar jelentőségét elsősorban a hagyomány adja. Exportorientált ágazat (5%), marha-, borjú-, disznó- és báránybőrt egyaránt feldolgoznak. A GDP-ből való részesedése 2-3%.

A macedón építőipar híre hagyományosan jó a világban. A jugoszláv időszakban a harmadik világban vállalt infrastrukturális beruházásokban sok elismerést arattak. Az építőanyagipar nagymértékben függ a rendelkezésre álló nyersanyagoktól (gipsz, agyag és márga). Az ágazat döntően a hazai piacra termel, de valamennyi szomszédos országban is értékesíti termékeit. Az éves cementtermelés cc. 800 ezer tonna (ennek 50-60%-a kerül külföldi piacokra). A gipsztermelés egy másik kiemelt területe az építőanyagiparnak. 12 millió négyzetméter gipszkartont, mintegy 100 ezer tonna nyers gipszet és 5 ezer tonna egyéb gipszalapú terméket állítanak elő.

Az építőkerámia ágazat termelése kb. 500 millió darab évente. Ez a mennyiség egyszerű téglá, cserép és csempe között oszlik meg.

A porcelángyártásnak és a háztartási kerámiának az előállítására hosszú tradícióra tekint vissza. A jelenlegi termelés (10000 tonna háztartási porcelán alapanyag, 1500 tonna majolika) mintegy 180 ezer darab háztartási, illetve szaniter porcelán tárgy.

Egy másik tradicionális ipari terület a dohányipar. Az éves termelés dohányból mintegy 30 ezer tonna. A cigarettatermelés Skopjében, Prilepben és Kumanovóban mintegy évi 20 ezer tonna.

Mezőgazdaság és erdészet

A mezőgazdaság természeti környezete (klíma, talajadottságok) kedvezőek. A termékek egy jelentős része külföldi piacokra kerül. Különösen kiemelkedik a keleti típusú dohány ezek közül (évi 30000 tonna). A szőlőtermelés és a bor előállítás jelentős (mintegy 30 ezer hektár termőterületen termelnek szőlőt, a bor 85%-át exportálják). A vörösbor termelésük kiváló minőségű, jellemző fajta a Vranac.

A macedón erdők sokféle fűrészáru alapanyagát adják. Az erdőkre települt ipar elsősorban az építőanyag-iparban, másrészt a bútorgyártásban produkál termékeket.

A szántóföldek 660 ezer hektár kiterjedésűek. Ebből 120 ezer hektár öntözött. A 2000. évben a következő termést takarították be: 300 ezer tonna búza, 220 ezer tonna szőlő, 163 ezer tonna burgonya, 134 ezer tonna paradicsom, 124 ezer tonna dinnye, 116 ezer tonna paprika, 85 ezer tonna alma, 18 ezer tonna rizs stb.

Az állattenyésztés adottságai jók, elsősorban a takarmánytermesztésre alapozva. Ez részben szarvasmarha tartását jelenti, részben pedig birkatenyésztést. Minthogy az Európai Unióban jelentős az igény a bárányra, ez az ágazat intenzíven fejlődik (évi 2 ezer tonna export). A baromfitartás még az, ami említésre méltó, a 2000. évben 70 millió darabbal.

A mezőgazdasági termékekre élelmiszeripar települt (Skopje, Prilep). Az iparágba jelentős mértékű külföldi tőke áramlott (főleg görög tőke).

A szolgáltatások

A kereskedelem újrászervezése jelentős külföldi tőkeinvestícióval zajlott. A belkereskedelemben 23000 üzlet, mintegy 830000 négyzetméteren működik.

A nemzetközi kereskedelemben a fő import partnerek: Görögország 15.5%, Németország 13.1%, Szerbia 10.4%, Szlovénia 8.6%, Bulgária 8.1%, Törökország 6%, Románia 4.7% (2004).

Az export partnerek a következők: Szerbia 31.4%, Németország 19.9%, Görögország 9%, Horvátország 6.9%, USA 4.9% (2004)

A távközlés területén a magyar/német tulajdonú MT mellett a MobiMak mobilszolgáltató játszik fontos szerepet.

Turizmus

A turizmus kiemelkedő potenciálokkal rendelkezik, de a lehetőségektől messze elmarad a teljesítménye. A fogadó oldalon 80 ezer kereskedelmi szálláshely (ennek negyede modern szállodai kapacitás) várja a turistákat. Az idegenforgalmi potenciál 70%-a az ország nyugati határvédékén található tektonikus tavaknál (Ohridi-tó, Prespai-tó, és a Dojran-tó) összpontosul. Az Ohridi-tó és Ohrid városa az UNESCO védelmét élvezzi.

A hegyvidéken is jelentős tartalékok vannak. Šar, Bistra, Pelister és Galicica kínál hegyi desztinációkat.

Kulturális emlékek, mint ortodox kolostorok és ókori rommezők érdekesek. Skopje az 1963-as földrengés pusztításai miatt csak kevés attrakcióval rendelkezik. A Kale (fellegvár), a Bit Pazar/ Stara Carsiya a törökös jellegű belváros és kereskedőnegyed, valamint néhány múzeum az, ami említésre méltó, ugyanakkor a tranzitforgalom meglehetősen jelentős.

c.) Foglalkoztatás, munkanélküliség

A macedón társadalomra jellemző sajátosság volt a jugoszláv időkben, hogy az ún. „politikai gyárakban” tagköztársaság macedón többségéhez tartozók biztos állásokhoz jutottak. Az albán kisebbséghez tartozók ezzel szemben nem rendelkeztek ilyen fajta biztonsággal, és meglehetősen korán vendégmunkásnak kényszerültek. Ezzel viszont egy jelentős függetlenséget és erős anyagi-pénzügyi alapokat nyertek. A függetlenség után a macedónok tömegesen kerültek utcára és a piacgazdasági viszonyokkal járó munkanélküliség főként őket sújtotta.

A vendégmunka ma is meghatározó jelentőségű. Jellemző, hogy az albánok és a macedónok más területeket preferálnak. Az albánok német területre, a macedónok jellemző módon inkább a skandináv térségbe kerülnek el munkavállalási szándékkal.⁴

A hegyvidéki, falusias, tanyás térségekben a munkaképes korúak távol dolgoznak családjuktól. Ez a tértípus láthatólag az egyik legkomolyabb regionális politikai célterület. A helyi foglalkoztatási lehetőségek bővítése fékezheti ezen települési kör rohamos hanyatlását. A munkaképes lakosság 855 ezer fő volt 2005-ben. A munkanélküliség az elmúlt 15 évben egyes időszakokban meghaladta a 30%-ot, mely egy kritikus küszöbérték. A munkanélküliségi ráta 38%-os volt az elmúlt évben (2005).

d.) Külföldi tőke, annak területi megjelenése

2001-ig a 887 millió USD volt az országba érkező külföldi tőke (FDI). A beruházások három kitüntetett területe az ipar, a pénzügyi szektor és a telekommunikáció volt.

Az építőanyag iparon belül a külföldi tőke a debari gipsz üzembe, a skopjei cementgyárba és a kumanovói gyárba fektetett be. A fémiparban Skopjében (svájciak) és Kavadarciiban (franciák)

⁴ A helyszíni tapasztalataink szerint észlelhető egy erőteljes skandináv jelenlét is az országban.

valamint a Tetovo melletti Jegunovce-ban (franciák) történtek beruházások. Az élelmiszeripar területéhez tartozó legnagyobb céget, a Zsitluksot görög cég vásárolta fel. További, említésre érdemes befektetések történtek a dohány- és a nyomdaiparban is.

A pénzügyi szektorban (bankszféra és biztosítás) is megjelent a külföldi tőke. Görögök fektettek be többségi tulajdonosként a Stopanska Banka-ban. Szlovén és német tőke jelent meg a Tutunska Banka-ban. Az EBRD tulajdonrészrel rendelkezik a Komercijalna Banka-ban, a legjobbnak tartott és legfontosabb macedon bankban. A biztosítási üzletben egy ausztrál befektető megszerezte a legnagyobb macedon biztosítótársaságot, ma a neve QBE Macedónia.

A távközlésben az állami tulajdonú Makedonszki Telekommunikációból megvásárolt 320 millió USD értékű többségi részvényt pakettel részesedik a magyar T-Com (Deutsche Telekom). Ez a legnagyobb külföldi befektetés az országban, és ennek révén Magyarország vált a legnagyobb külföldi befektetővé. Egy görög vállalat (OTE), koncessziót kapott egy második mobil-hálózat kialakítására (a MobiMak mellett). A postai szolgáltatások terén a Canada Post befektetése jelentős még.

Sajátos jelenség, hogy tekintélyes skandináv, ausztrál és kanadai tőkét is vonz az ország, nem utolsósorban az ott élő jelentős létszámú macedon emigráció/vendégmunkások miatt.

A külföldi tőkebefektetések erősen koncentrálódnak a fővárosba és néhány vidéki városba, főleg az északi ipari/urbánus sávban.

e.) Az új gazdaság: szolgáltató szektor, annak átalakulása

A skopjei helyszíni vizsgálat kapcsán eljutottunk a Cirillről és Metódról elnevezett egyetem Műszaki Kara által működtetett innovációs központig, mely reprezentálja a macedon gondolkodást a címben jelzett területen. A BIC fókuszában az informatikai fejlesztések, a low tech és egyes gépipari fejlesztések állnak. A fejlesztés motorja a magas kvalifikáció és az alacsony bér párosa. A projektekben a külföldi segítség szervezetek (pl. a USAID) játszanak meghatározó finanszírozó szerepet. Innovációs projektekben való együttműködésre nyitott és alkalmas partner lehet.

A szolgáltató szektoron belül a turizmus lehetőségei jelentősek. A főbb vonzerők: az Ohridi-tó természeti és a környező települések kulturális öröksége, az ókori romok, a borkultúra, a hegyvidék természeti értékei és a népi kultúra.

3. Területi – közigazgatási szerkezet

Macedónia területe nem esik egybe a történelmileg Makedóniának nevezett területtel, ugyanis azt a Berlini Kongresszus felosztotta Görögország (aki a legnagyobb részt kapta, Égei-Macedóniát), Bulgária (a Pirin-Macedóniát csatolták hozzá) és a Szerb-Horvát-Szlovén királyság – a későbbi Jugoszlávia – között (ők kapták a Vardar-Macedóniának nevezett részt, amely tulajdonképpen a mai Macedon Köztársaság). Az előbb említett „Nagy Macedónia” mind a mai napig él a macedon köztudatban és ez a területfelosztás jelenti azt az államhatárok által felszabdalt térstruktúrát, mely csak mentálisan létezik (áhitott nagyállamiság).

A két jugoszláv állam idején megerősödött és létrejött macedon öntudatban éppen ennek a „délszláv” államnak a közigazgatási rendszere vert gyökeret, és öröklődött át az önálló sodott államba, ez pedig az opština (opština, obcsina = járás, közösség) rendszer.

Az opština-rendszer a magyar járási rendszerhez hasonló forma, egy tulajdonképpen mikrokörzet, amely egy kiemelt, vonzáskörzettel bíró települést és annak környékét fogja egybe. Ez a rendszer a mai napig a területi-közigazgatási rendszer legalsó, de mégsem települési szintje. A település mint kategória létezik, azonban köz- és önkormányzati funkciója nincsen, csak abban az esetben, ha az opština határa egybeesik a település határával, azonban ez ritka eset (Macedóniában ez csak Vevčani opština). A település nem számít egyértelműen statisztikai kategóriának sem (bár demográfiai szempontból igen). Az opština központ nem kötelezően

városi rangú település és nem is mindig a mikrokörzet legnagyobb települése (ennek oka gyakran nem gazdasági, funkcionális ok, hanem pl. etnikai vagy történelmi). A főváros közigazgatási területe több körzetre van osztva, amelyek opstinaként működnek, gyakran ezek eredetileg egyes települések, amelyek az urbanizációs folyamat és a városfejlődés egyes szakaszai során lettek részei a városnak.

3.1 Központi szint

A legfőbb macedón törvényhozó szerv a Makedonsko Sobranie, amelynek 120 képviselője van, akik kizárólag területi pártlistákról kerülnek a parlamentbe. A jugoszláv utódállamokhoz viszonyítva (itt különösen a kilencvenes évek politikai gyakorlatát értjük) itt az államelnök jogköre gyenge, a magyarhoz hasonló. Az államelnököt titkosan, közvetlenül és általánosan választják meg, egy újrávalásztási lehetőséggel.

A valódi végrehajtó hatalom a kormány kezében van. A kormány terjeszti elő a költségvetést és a törvénytervezeteket, szervezi és felügyeli az államigazgatást, bíróságokat képez. Az alkotmánybírák személyét a parlament nevezi ki, 9 évre.

A macedón kormány jelenleg a következő minisztériumi tárcákat működteti:

- Belügyminisztérium
- Külügyminisztérium
- Pénzügyminisztérium
- Gazdasági Minisztérium
- Kulturális Minisztérium
- Egészségügyi Minisztérium
- Munkaügyi és Szociális Minisztérium
- Közlekedési és Távközlési Minisztérium
- Védelmi Minisztérium
- Igazságügyi Minisztérium
- Művelődési és Tudományügyi Minisztérium
- Mezőgazdasági, Erdészeti és Vízügyi Minisztérium
- Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium
- Információs Társadalom Minisztériuma
- Önkormányzati Minisztérium

3.2 Az alsóbb szintek

Az opstinák Macedóniában

1991–1992-ben, a függetlenedés pillanatában a közigazgatási szerkezet csak az opstinákból és az állami szintből állt. Ezt a felosztást az 1996 szeptemberében elfogadott területi felosztásról szóló törvény módosította.⁵ E szerint az opstinák számát 123-ban határozták meg, valamint létrehoztak ún. opstina körzeteket (több opstina által alkotott csoportot), de ez a csoportosítás még sokáig csak papíron létezett. A fővárost, Skopjét 7 opstinára osztották.

Ez az 1996-os állapot nem igazán oldotta meg az elaprózódás problémáját, csak tovább növelte azt. Ennek oka az etnikai megoszlás volt, ugyanis törekedtek elkülöníteni az egymás szomszédságában elhelyezkedő egyes etnikai csoportokat (elsősorban a macedónokat és az albánokat, de a törökök és a romák esetében is megfigyelhetjük ezt az etnikai szegmenst az opstina kialakításnál) úgy, hogy azok lehetőség szerint ne kerüljenek egy közigazgatási egységbe.

⁵ Zakonot za teritorijalnata podelba na Republika Makedonija i opredeluvanje na edinicite na lokalnata samouprava i Zakonot za grad Skopje.

Ez az eljárás azonban nemhogy etnikailag nem hozott megoldást (nyilván nem hozhatott), de gazdaságilag, területtervezésileg, közigazgatásilag csak tovább súlyosbította a fragmentálódás okozta problémákat.

1. ábra. Macedónia opstinái az 1996-os törvény alapján

Szerk: Végh A. (2005)

A 2001 augusztusában aláírt Ohridi Keretegyezmény előírta az előbb felvázolt struktúra reformját. Ennek nyomán a 2004-ben elfogadott, a helyi önkormányzatok területi felosztásáról szóló törvény az opstinák számát racionalizálta és az etnikai tényezőt igyekezett „csak” másodrangúvá fokozni.

E reform alapján az elvégzett határ-átstrukturálást és közigazgatási decentralizációt, közigazgatási egységek gazdasági-nemzetiségi alapú átgondolását, összevonását kezdték meg, méghozzá a 2002-ben végzendő népesség-összeírás adatai szerint. Eszerint a 123 opstinából 84-et alakítottak ki (amennyiben Skopjét, a fővárost nem bontjuk szét az azt alkotó opstinaként működő egységeire, akkor csak 75), valamint 34 ún. opstina-csoportot és nyolc régiót. A megalkotásukkal párhuzamosan az új területi egységek fontos (addig nem gyakorolt) jogokat és öngazgatási funkciókat kaptak így például közszolgálati, területfejlesztési, helyi gazdaságfejlesztési és pénzügyi, oktatási, egészségügyi és szociális ellátási téren.

A macedón közvélemény szélsőségeiből 2004-ben kieresztelt egy népszavazást (Svetski Makedonski Kongres és a háttérben álló VMRO-DPMNE), amely a területi felosztás reformját volt hivatott megakadályozni, de ez a próbálkozás kudarcba fulladt, így folytatódik az ohridi folyamat. A macedónok az új belső határban egy önállósodásra vágyó albán „államot az államban” látnak, még akkor is, ha ennek jelenleg politikailag nem sok jele, esélye van. Az új közigazgatási beosztás egy jelentős kisebbségi jogkörrel (egy ki nem mondott, alkotmányosan meg nem fogalmazott területi autonómia) rendelkező, Tetovó központú, Macedónia mintegy ötödét magába foglaló terület, „régión” lenne. Magáról Skopjéről, mint közös fővárosról nem szól a keretegyezmény, de a nemzetiségi úton való városmegosztás középtávon elképzelhető (Kosovska Mitrovica példája), ugyanis a város etnikailag „spontán” szeparálódik.

A népszavazás eredménye végül az lett, hogy az előbb bemutatott opstina-rendszert néhány esetben módosították és nem hajtottak végre néhány összevonást. Az új struktúra létrehozása során ritkán változtatták meg a régi opstinai határokat főként csak összevontak, csupán néhány esetben (főként az erősen elaprózódott és döntően albánok által lakott ÉNY-i területeken) történt meg a régi egységek feldarabolása, és ez leginkább csak néhány kisebb települést érintett. Az új opstinai rendszer bevezetése jelenleg is zajlik a gyakorlatban, statisztikailag még gyakran találhatunk 123 opstinára vonatkozó adatsorokat, de már meg-megjelenik az új, 84-es struktúra is.

A *megyerendszer* jellegű felosztásnak Macedóniában nem voltak hagyományai (mint például Horvátországban, ahol ezt a struktúrát az önállósodással újraszervezték új alapokon), történelmileg-etnográfiai módon számos terület létezett/létezik, amely az emberek tudatában, mentális térlehatárolásában jelen van. Ezek a területek leginkább az Oszmán Birodalmon belüli etnográfiai, nemzeti, nemzetiségi struktúrák maradványai (hasonlóan a magyar Ormánság, Órség, Göcsej, Kunság, Hortobágy stb. kategóriákhoz) jelenleg közigazgatási funkciójuk nincs.

Az Ohridi Keretegyezmény nyomán kialakított 34 opstinacsoportnak a szerepéről jelenleg még keveset tudunk mondani, inkább csak statisztikailag, papíron létező struktúra, funkcionalitásáról még nem nagyon beszélhetünk. Méretük szerint leginkább a magyar kistérségekhez hasonlíthatnánk őket és a nagyobb és közepes városok, valamint vonzáskörzetük adja ki ezt a hierarchiaszintet.

Régiók Macedóniában

A macedóniai régiók méretük és funkciójuk alapján (mint az majd az 1. táblázatból ki is tűnik) nem vehetők össze egy magyarországi régiós beosztással, azonban méretük alapján hasonlítanak a magyarországi megyékhez. Viszont a már említett történelmi előzmény miatt még ezek a megye jellegű területi egységek sem funkcionálnak a kellő szervezettséggel, intenzitással.

1 táblázat. Macedónia közigazgatási térrendszere a NUTS alapján

Nuts1,2	Nuts 3	Nuts 4	Nuts 5
Macedón Köztársaság	Régiók	Opstina közösségek	Opstinák
	Pelagoniski		
		Bitola	
			Bač
			Bistrica
			Bitola
			Dobruševo
			Kukurečani
			Mogila
			Novaci
			Staravina
			Capari
		Demir Hisar	
			Demir Hisar
			Sopotnica
		Kruševo	
			Žitoše
			Kruševo
		Prilep	
			Vitolište
			Dolneni
			Krivogaštani
			Prilep
			Topolčani
		Resen	
			Resen
	Vardarski		
		Veles	
			Bogomila
			Veles
			Gradsko
			Izvor
			Čaška
		Kavadarci	
			Kavadarci
			Konopište
			Rosoman
		Negotino	
			Demir Kapija
			Negotino
	Severoistočen		
		Kratovo	
			Kratovo
		Kriva Palanka	

			Kriva Palanka
			Rankovce
		Kumanovo	
			Klečevce
			Kumanovo
			Lipkovo
			Orašac
			Staro Nagoričane
	Jugozapaden		
		Debar	
			Debar
			Centar Župa
		Kičevo	
			Vraneštica
			Drugovo
			Zajas
			Kičevo
			Oslomej
		Makedonski Brod	
			Makedonski Brod
			Plasnica
			Samokov
		Ohrid	
			Belčišta
			Kosel
			Mešeišta
			Ohrid
		Struga	
			Vevčani
			Velešta
			Delogoždi
			Labuništa
			Lukovo
			Struga
	Skopski		
		Gazi Baba	
			Aračinovo
			Gazi Baba
			Ilinden
			Petrovec
		Karpoš	
			Đorče Petrov
			Karpoš
			Kondovo
			Saraj
		Kisela Voda	
			Zelenikovo
			Kisela Voda
			Sopište

			Studeničani
		Centar	
			Centar
		Čair	
			Čair
			Čučer Sandevo
			Šuto Orizari
	Jugoistočen		
		Valandovo	
			Valandovo
		Gevgelija	
			Bogdanci
			Gevgelija
			Miravci
		Radoviš	Star Dojran
			Konče
			Podareš
			Radoviš
		Strumica	
			Bosilovo
			Vasilevo
			Kukliš
			Murtino
			Novo Selo
			Strumica
	Pološki		
		Gostivar	
			Vrapčište
			Vrutok
			Gostivar
			Dolna Banjica
			Mavrovi Anovi
			Negotino Pološko
			Rostuša
			Srbinovo
			Čegrane
		Tetovo	
			Bogovinje
			Brvenica
			Vratnica
			Želino
			Jegunovce
			Kamenjane
			Tearce
			Tetovo
			Džepčište
			Šipkovića
	Istočen		
		Berovo	

			Berovo
			Pehčevo
		Vinica	
			Blatec
			Vinica
		Delčevo	
			Delčevo
			Makedonska
			Kamenica
		Kočani	
			Zrnovci
			Kočani
			Obleševo
			Orizari
			Češinovo
		Probištip	
			Zletovo
			Probištip
		Sveti Nikole	
			Lozovo
			Sveti Nikole
		Štip	
			Karbinci
			Štip

Szerk: Végh A. (2005)

A fenti táblázatból kitűnik, hogyan is hozták létre a régiókat, az alulról építkező opstinarendszer mentén.

Macedónia regionalizációja a problémáktól sem mentes etnikai aspektus miatt kétes fogadtatású és kettős jelentésű is.

Mivel a 25% albán nemzetiség egy tömbben él, az Ohridi Keretegyezmény decentralizációs törekvései által a Polog régióban abszolút többségbe kerülnek és jelentős kisebbség lesznek a Skopski és a Jugozapaden régióban. A regionalizáció eredményeképpen láthatjuk, hogy az opstinai összevonásokkal párhuzamosan itt is nemzetiségileg a heterogén régió elvét tartották szem előtt. Azonban amíg opstinai szinten ez több esetben is az albán többség kialakulásához vezetett a macedónok kárára, a régióknál azt láthatjuk, hogy ez inkább egyfajta megosztás mentén zajlott le. Ezt láthatjuk a kumanovoi, vagy a debar-strugai esetében is.

4. Regionális politika

4.1. Intézményrendszer

Macedóniában a regionális politika intézményrendszerének kialakítása gyerekcipőben jár. Bizonyos elemei léteznek, bizonyos elemei az európai integrációs folyamatok értelmében kialakítás alatt vannak. A regionális politika jelenleg nem rendelkezik miniszteri képviselettel, annak elemei különböző ágazati minisztériumoknál lelhetők fel (Közlekedési és Kommunikációs Minisztérium, Helyi Önkormányzatok Minisztériuma, Pénzügyminisztérium stb.). A területfejlesztésért, illetve annak tervezési feladataiért a Környezetvédelmi és Tervezési Minisztérium felel, így a fenti megszorításokkal őt nevezhetnénk meg, mint a regionális politika kormányzati szintű felelősét.

A Környezetvédelmi és Tervezési Minisztérium Tervezési Osztálya felelős az országos területi folyamatok monitorozásáért, a területfejlesztési tervek elkészítéséért. Különböző időtartamú tervezési programokat indít, mely során a tervek elkészülnek, illetve elfogadásra kerülnek. Feladatai közé tartozik a jogalkotás előkészítése, az uniós elvárásoknak megfelelő jogharmonizáció segítése. A Tervezési Osztály ellenőrzi az elfogadott tervek megvalósítását, illetve az ahhoz kapcsolódó szakvélemények jelentések elkészítése is a feladatai közé tartozik. A terveket azonban nem a minisztérium készíti, hanem a „Macedón Köztársaság Területi és Várostervezési Közhasznú Társasága”.

A fentiek alapján egy az ágazati minisztériumok között szétszabdalt regionális politika, egy a fejlesztési tervek végrehajtásáért azok ellenőrzéséért és azok elkészítésének kezdeményezéséért felelős Környezetvédelmi és Tervezési Minisztérium, valamint a tervek készítéséért felelős szervezet jelentik a regionális politika „csúcshajlékat” Macedóniában.

4.2. Jogi, törvényi keretek

Macedóniában 1996 óta létezik Területi és Várostervezési Törvény (Official Gazette of SRM 4/1996). Jelenleg az új, azonos nevű törvény parlamenti vitája zajlik, tehát minden bizonnyal a közeljövőben új, a regionális politikát szabályozó jogszabály születik. Emellett a regionális politikára elsősorban azok az ágazati jellegű jogszabályok vannak hatással, melyek, az ország természeti erőforrásainak felhasználását, a környezetvédelmet, a közlekedést, valamint az építési beruházásokat szabályozzák. Ilyenek például: Önkormányzati Törvény (The Official Gazette of RM" No. 52/95), Környezet- és Természetvédelmi Törvény ("The Official Gazette of RM" No. 69/96), Erdőtörvény ("The Official Gazette of RM" No. 47/97); Törvény a Vizekről ("The Official Gazette of RM" No. 4/98); Törvény az Építészeti Beruházásokról ("The Official Gazette of RM" No. 15/90); Geológiai Kutatás és Ásványi Nyersanyag Kitermelés Törvénye ("The Official Gazette of RM" No. 18/88)). Ezek mellett létezik külön törvény Skopje városáról (2003), mely szintén tartalmaz fejlesztéssel kapcsolatos regulációkat.

4.3. Országos Területfejlesztési Koncepció

Macedónia Területi Terve (Spatial Plan of the Republic of Macedonia) 2004-ben készült el, jelenleg is tart az elfogadási procedúra. A terv 2002-2020 közötti időszakot fogja át és napirenden van egy törvény alkotása a terv alkalmazásáról. A korábbi területfejlesztési terv még 1982-ben készült és hivatalosan 2000-ig fogalmazta meg a fejlesztési irányokat. Az új tervdokumentum elkészítését a „Macedón Köztársaság Területi és Várostervezési Közhasznú Társasága” végezte.

A dokumentum magán viseli az európai integrációs törekvések jegyeit, alapelveiben eszköztárszerében a kitzított célok körét tekintve is az uniós regionális politikához alkalmazkodik. Alapvető célja az ország funkcionális integrációjának erősítése, a területi különbségek csökkentése, az ország és a szomszédos államok, valamint Európa közti infrastrukturális és gazdasági kapcsolatok erősítése.

Az alábbi nagy témák köré csoportosulnak a terv célkitűzései:

A fejlődés társadalmi-gazdasági alapjai:

- gyors és területileg kiegyenlített gazdasági fejlődés,
- az életkörülmények javítása.

A természeti erőforrások felhasználása és védelme:

- mezőgazdasági terület hatékonyabb kezelése, racionálisabb használata,
- erdők védelme, az erdőszűlség növelése,
- ásványi nyersanyagok intenzívebb felkutatása (Pb, Zn, Cu), hatékonyabb kitermelése, mindez a környezeti fenntarthatóság messzemenő figyelembevételével,

- a víz, mint erőforrás védelme, infrastruktúrájának fejlesztése, a lakosság és az ipar ellátásbiztonságának növelése, potenciális felszínalatti készletek feltárása,
- energiaforrások-energetikai infrastruktúra fejlesztése, ellátásbiztonság, hatékonyság növelése.

Lakosságszám tervezés és a települések, illetve tevékenységek tervezése:

- demográfiai folyamatok optimalizálása (népességnövekedés elérése, gazdasági aktivitás növelése, elnéptelenedés megállítása a veszélyeztetett területeken, városi népesség növekedésének lassítása...),
- urbanizációs és településhálózati folyamatok koordinálása (policentrikus fejlődés, funkcionális és infrastrukturális kiegyenlített fejlődés),
- rurális települések és régiók (társadalmi, gazdasági fejlesztés, szociális biztonság, elérhetőség javítása, rurális térségek és a központok közötti kommunikáció fejlesztése),
- lakásügy (lakásállomány minőségi és mennyiségi megújítása, ingatlanpiaci liberalizáció, szociális célú lakásprogram...),
- közszolgáltatások (oktatási, egészségügyi, kulturális intézmény- és szolgáltatásfejlesztés),
- ipar (az ipar területi allokációjának átalakítása – Skopje súlyának csökkentése a regionális centrumok támogatása révén, az egyes települések komparatív előnyeinek optimális kihasználása).

Közlekedési és kommunikációs koncepciók:

- a közlekedés környezettudatos fejlesztése, az elérhetőség növelése az ország teljes területén, intermodális központok kialakítása.

A környezeti állapot védelme és fejlesztése, a természeti és kulturális örökség védelme, a turizmus fejlesztése.

A háborús pusztítás, a természeti és technológiai katasztrófák elleni védelem.

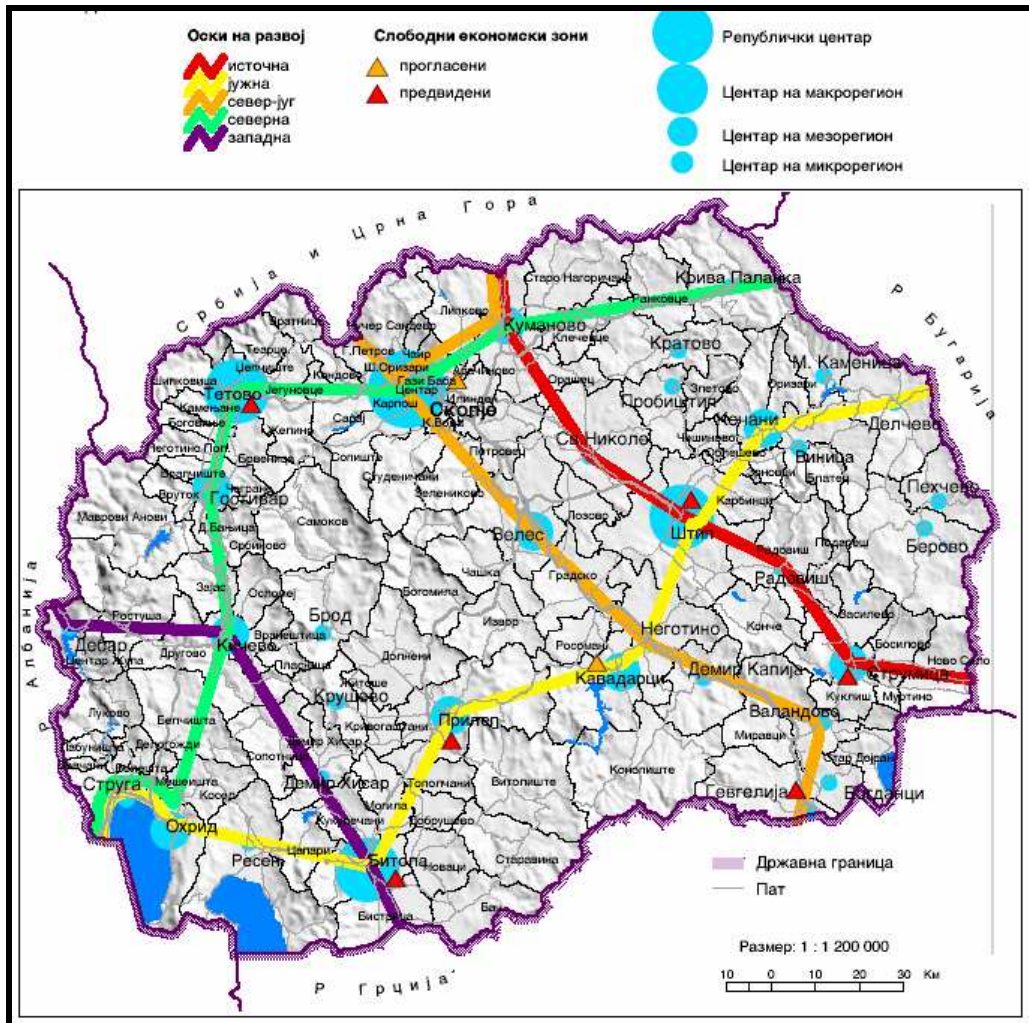
Javaslatok a tervben foglaltak megvalósítására és annak ellenőrzésére.

A számos kiváló térképpel kiegészített terv szembetűnően képlekenyen kezeli a lehatárolás és a problémakezelés területi aspektusát.

Szinte minden térstruktúra más mezoszintet (NUTS 3) alkot és hoz létre. A területi struktúra alapja a 123-as opstinai felosztás bár a terv már 2002-ben az Ohridi Keretegyezmény után jött létre (a tervet egyébként 2004-ben publikálták, addig csak a szakma szűkebb berkeiben volt ismert). Az etnikai különbségek által gerjesztett régiós eltérések nem jelennek meg olyan markánsan, mint azt (különösen a humánerőforrás-potenciál területén) a statisztikai mutatók szerint gondolnánk. A városhálózat fejlődésében-fejlesztésében pl. nem számol a terv az albánok jelenlegi természetes szaporulati mértékével, Tetovo és Gostivar növekedését így (véleményünk szerint) jóval alábecsülve. Az etnikai helyett a gazdasági különbségekre helyezi a hangsúlyt (erre kiváló példa Štip urbanizációs szerepe és előrevetített fejlődési iránya).

Mivel a területi struktúrák átfedettek és összemosódtak a speciális fejlesztési régiók egyértelműen nem rajzolódnak ki. A fejlesztésnek és az innováció áramlásnak a terv öt tengelyét határozza meg (keleti, déli, észak-déli, északi, nyugati). E fejlesztési tengelyek találkozásánál helyezkednek el a makrorégiós központok (köztársasági központ Skopje, makrorégiós központok Tetovo, Bitola, Štip) a kisebb csomópontokon a mezoközpontok (Gostivar, Kicevo, Ohrid, Prilep, Kavadarci, Veles, Kumanovo – bár e város szinte a legjelentősebb innovációs csomóponton helyezkedik el a skopjei közelség lefokozza mezoközpontra –, Kocani, Struga).

2. ábra: A Macedón Területfejlesztési Terv kijelölt fejlesztési zónái és központjai

(Forrás: Macedónia Területfejlesztési Terve, 2004)

A mikrorégiós központok száma meglehetősen kicsi (15) és kétharmaduk Macedónia keleti felén található a Vardar mentén elhelyezkedő észak–déli és keleti folyosók közelségében.

A fejlesztési tervből kitűnik, hogy a fejlesztési folyosók közti tér nagyon nehezen fejleszthető, kapcsolható be egy ilyen tervbe. Egyrészt ezek a perifériák (legyenek akár az ország középső részén is) hegyes, magashegységi terek, kis népsűrűséggel és ritka texturájú, döntően rurális jellegű településekkel, település-hálózáttal, nehéz megközelíthetőséggel, hiányos vonalas infrastruktúrával. Másrészt pedig határvidékek, amelyek a múlt kedvezőtlen demográfiai és urbanizációs folyamatai révén (helyezkedjenek el akár a számos előnnyel kecsegtető görög határ mentén is) váltak hátrányos helyzetű területekké.

A terv a funkcionális-közigazgatási területi egységek számát 15-ben határozza meg (a mezőgazdaság 6 rajont, a vízgazdálkodás a funkcionális-közigazgatási területektől eltérő 15

területet, a turisztikai ágazat 10 régiót határoz meg) amelyet további 4 makrorégióba (az említett 4 makrorégiós központ vonzáskörzete által elhatárolt) csoportosítanak.

A terv nem szintetizál, így a végén nem emeli ki és nem osztályozza a kiemelten fejlesztendő területeket, a céljait ágazatilag határozza meg.

4.4. Szubregionális fejlesztési koncepciók

Jelenleg az országos szintre készült el a területfejlesztési koncepció, a megvalósításáról azonban még nincs törvény. A Környezetvédelmi és Tervezési Minisztérium tájékoztatása alapján több szubregionális terv készítése van folyamatban:

- Rasce forrás védelmi zónájának területfejlesztési terve (elfogadva, a végrehajtásról szóló törvény készül),
- Skopje város régiójának területfejlesztési terve (folyamatban),
- Treska folyó vízgyűjtőjének területfejlesztési terve (folyamatban),
- „Kozjak” területfejlesztési terve (folyamatban).

Emellett olyan nem kimondottan területfejlesztési tervek léteznek, melyek hatással vannak a regionális politikai bizonyos elemeire (National Environmental Action Plan, Local Environmental Action Plan – Nemzeti és Helyi Környezetvédelmi Akcióterv).

5. Az ország és az Európai Unió viszonya

5.1. Együttműködési forma

Macedónia 1996 óta áll szerződéses viszonyban az Európai Unióval, amikor is a PHARE források igénybevételének lehetősége kapcsán megállapodást kötöttek. 1997–2004 között volt érvényben egy együttműködési megállapodás, melyet 2004-ben Stabilizációs és Társulási megállapodás váltott fel (életbe lépett 2004. április 1.). Macedónia 2004-ben nyilvánította ki csatlakozási szándékát az EU-hoz, mely 2005. november 9-én hozta meg ezzel kapcsolatos véleményét, 2006. január 30-án pedig meghatározta a főbb prioritásokat és alapelveket, melyek teljesítése a csatlakozás kritériuma.

Ezen kívül az alábbi megállapodások voltak, illetve vannak érvényben: Textilegyezmény (1998-2003), Bor protokoll (2002-), Közlekedési egyezmény (1997-). Az EU 1992 és 2005 között megközelítőleg 767 millió euró támogatást nyújtott Macedóniának. 2003. március és december között az EU katonai missziója (CONCORDIA) volt jelen Macedóniában, 2003. szeptemberétől 2005. december 15-ig pedig a kormány felkérésére az EU rendőri missziója (EUPOL Proxima) tevékenykedett az országban.

5.2. Részvétel az európai nagyszisztemekben

Az ország területét két TEN korridor is keresztezi, így Macedónia részt vesz az európai közlekedési rendszerek fejlesztésében. Ezek egy része uniós források bevonásával történik (Phare). Hasonló módon az európai energetikai hálózatok kapcsán is érintett Macedónia, elsősorban a Görögország felé vezető, illetve a Boszporuszt kikerülő vonalas energetikai infrastruktúrárendszerek kialakításában. Ezek különböző fázisban lévő projektek, sok közülük csak tervként létezik.

Az uniós integrációs törekvések megkövetelik a környezetvédelmi rendszerekbe való bekapcsolódást is, ennek fényében készültek el a Nemzeti és Helyi Környezetvédelmi Akciótervek. Az EU Tanácsának 2006. január 30-i határozata (2006/57/EK) a környezetvédelmet jelölte meg, mint a legnagyobb elmaradással jellemezhető területet, mely az

uniós csatlakozás egyik potenciális lassítója lehet. Ezen megfontolásból is felismerte a macedón kormány az uniós környezetvédelmi alapelvek átvételének fontosságát.

5.3. Részvétel a különféle programokban

A Macedón Köztársaság társadalmi-gazdasági fejlődése és politikai átalakulása szempontjából csakúgy, mint az európai integráció felé való közeledést tekintve a legfontosabb fejlesztési program a Phare volt. Az ország 1996-os megállapodása tette lehetővé a Phare pénzek igénybevételét, mely ugyanabban az esztendőben meg is kezdődött.

1996–97-ben 58 millió euró Phare támogatás érkezett az országba, melyek rendkívül változatos célokat szolgáltak:

- KKV-fejlesztés,
- bankreform, a gazdaság jogi szabályozásának átalakítása,
- mezőgazdasági- és földreform,
- környezetvédelem,
- közigazgatási, oktatási reform,
- a statisztikai rendszerek és a kultúra fejlesztése,
- CBC-program (határátkelő-fejlesztés, E75-ös út (TEN 10) fejlesztése, kisprojektek)
- TEMPUS program – felsőoktatási együttműködés (plusz 2 millió euró).

Fontosabb eredmények:

- bankrendszer átalakítása,
- 63 módosító javaslat a gazdaság és a KKV-k jogi szabályozása kapcsán,
- földtulajdoni nyilvántartó rendszer létrehozása, agrárpolitikai képzőprogram,
- statisztikai felmérések összehangolására ún. „Master Plan” készítése, munkaerő-felmérés elkészítés,
- a Gevelija–görög határ közti E75-ös út 5 km-es szakasza és két átkelőhely felújítása.

1998-ra az EU Bizottsága 13 millió euró támogatást szavazott meg az 1996–97-ben elkezdett reformok folytatására, az időközben elkészített Phare Nemzeti Program célkitűzéseinek megvalósítására. A fő célok az alábbiak voltak:

- Tetovot elkerülő szakasz építése az E65-ös úton (TEN 8, Tetovo–Skopje autópálya),
- statisztikai reform folytatása,
- támogatási koordinációs egység felállítása a támogatások felhasználásának megkönnyítése céljából,
- TEMPUS folytatása (plusz 2 millió euró),
- CBC-projektek folytatása (plusz 10 millió euró). E75 (TEN 10) Negotino–Demir Kapija közti szakasz felújítása, kisprojekt második körének indítása.

1999-ben tovább folytatódott a Phare támogatások folyósítása Macedónia számára. Ebben az évben összesen 15 millió euró támogatást szavaztak meg az ország társadalmi-gazdasági átalakulásának folytatására, a piacgazdaság kialakulásának előmozdítására, illetve intézményreformra. Öt terület támogatására volt felhasználható az 1999-ben kapott támogatás:

- KKV-fejlesztési program folytatása (6,2 millió),
 - Nemzeti Vállalkozásfejlesztési Hivatal létrehozása és finanszírozása,
 - Regionális Vállalkozás Támogató Központok létrehozása és finanszírozása,
 - KKV mikrohitel rendszer finanszírozása.
- Helyi önkormányzatok fejlesztése (2 millió),
 - Elsősorban önkormányzati együttműködések támogatása.
- Mezőgazdasági program.
 - Agrárpolitikai és agrárstratégiai szakmai támogatás.

- Állatnyilvántartó rendszer kialakítása, a nemzetközi standardoknak való megfelelés támogatása.
- Környezetvédelmi minisztériumot támogató program (3 millió).
 - Oktatás, jogi szabályozás átalakítása, környezetvédelmi tervek készítése, a társadalom környezettudatosságának növelése a kommunikáció fejlesztésén keresztül, adatbázisok készítése.
- Szociális szektor (2 millió).
 - A Munkaügyi és Szociálpolitikai minisztérium kapacitásbővítése.

Ezekon kívül folytatódott a CBC program Görögországgal, mely elsősorban infrastrukturális projektekre koncentrált (TEN 10, határátkelők). 1999 májusában az Obnova (Újjáépítés a volt Jugoszlávia területén) program keretében 25 millió eurós költségvetési támogatást és 80 millió makroökonómiai segítséget kapott az ország, a koszovói krízis negatív hatásainak ellensúlyozására. Az Európai Közösség Humanitárius Irodája (ECHO) a koszovói események miatt felújította macedóniai tevékenységét, hogy a rászorulókat rendkívüli gyorssegélyben részesíthesse.

2000-ben a közösségi támogatások összege Macedóniában elérte az 58,5 millió eurót. Ebből 25 millió a Phare, 30 millió a fizetési egyensúlyi támogatás (Balance of Payments support), 3,35 millió az ECHO és 0,2 millió a média számára megítélt támogatás. A 2000-es Phare nemzeti terv az azonos évben folytatott stabilizációs és társulási tárgyalások alapján került kialakításra. A Phare program keretében megszavazott pénzügyi eszközök az alábbi elemek támogatását tartalmazzák:

- A belső piaccal kapcsolatos jogi szabályozás közelítése az uniós normákhoz (2 millió)
- A pénzügyi szektor helyzetének javítása (3 millió)
- Közigazgatási és bírósági reform (2 millió)
- Népszámlálás támogatása (1,32 millió)
- Integrált határőrizeti rendszer kialakításának támogatása (4,35 millió)
- A szakképzési rendszer átalakítása (2 millió)
- Társulási program végrehajtásának támogatása (0,53 millió)
- Az új felsőoktatási törvény bevezetésének támogatása (1 millió)

Folytatódott az Obnova program, melynek legnagyobb részét a koszovói menekültek ellátására fordították, az előző évben megszavazott 80 millió eurós makroökonómiai támogatás első 30 millió tétele is 2000-ben érkezett.

A Phare program keretében 1996 és 2000 között kerültek támogatásra macedóniai projektek. 2000 decemberében a Phare programot a CARDS program váltotta fel, mely folytatta a támogatások folyósítását. A Phare program egyik legfőbb (negatív) tanulsága volt, hogy kiderült, az ország abszorpciósi képessége, illetve a nemzetközi támogatással megvalósítandó projektek végrehajtása terén szerzett tapasztalatuk rendkívül gyenge. 2000-ig összesen a Phare keretében 257 millió euró támogatást kapott Macedónia, melyről addig 200 millióról született szerződés.

2001-től a CARDS program vette át a Phare szerepét Macedóniában, célja a stabilizációs és társulási egyezményben foglaltak megvalósításának támogatása. Ennek keretében az első évben 38,5 + 12 millió euró támogatás került megszavazásra. (a program részletes leírása és éves céljai, értékeléseim megtalálhatók:

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/index_en.htm)

A főbb támogatott területek:

- Igazságszolgáltatás és belügy
 - Bírósági reform (2,5 millió): bírák és ügyészek továbbképzése
 - Integrált határellenőrzés (5 millió): határkijelölés Macedónia és Koszovó között, határátkelők közti kommunikáció erősítése, zöldhatár-védelem fejlesztése
 - Vámügy (4 millió): jogi szabályozás és az adminisztrációs rendszerek reformja

- Európai integráció
 - Környezet (3,25 millió): NEAP készítése, szilárd hulladék kezelési tanulmányok készítése, légszennyezettségi mérőállomások felállítása
 - Mezőgazdaság (3 millió): állatorvosi rendszer fejlesztése, állatregisztrációs rendszer fejlesztése
 - Gazdasági reformok támogatása (3,75 millió): nemzeti gazdaságfejlesztési terv elkészítésének támogatása, gazdasági minisztérium stratégiájának támogatása, szabványhivatal felállítása.
- Infrastruktúra-fejlesztés
 - Közlekedés (11 millió): E75 (TEN 10) Negotino–Demir Kapija közti szakasz befejezése (3. fázis)
 - Helyi infrastruktúra (2,5 millió): helyi önkormányzatok infrastrukturális beruházásainak támogatása
- Oktatás
 - TEMPUS III. (3 millió): felsőoktatás-fejlesztés
 - Délkelet-Európai Egyetem (4 millió): az intézmény felállítása

- Kisprojektek (0,5 millió): 50 000 eurónál kisebb költségű projektek támogatása

Az utólagosan megítélt 12 milliós plusztámogatás két területen volt igénybe vehető. A lakásállomány és a helyi infrastruktúra újjáépítése kapcsán 8 millió és a menekülteket befogadó családok számára készpénz kifizetés keretében adható 4 millió euró.

2002-ben folytatódott a CARDS támogatások folyósítása, közel hasonló összeg állt rendelkezésre (37,5 millió) az alábbi célok támogatására:

- Demokrácia és jogrend
 - Kisebbségközi kapcsolatok és civil társadalom (3 millió)
- Társadalmi-gazdasági fejlődés
 - Magán- és pénzügyi szektor fejlesztése (2 millió)
 - Kereskedelem fejlesztés(4 millió)
 - Helyi infrastruktúra-fejlesztés (14 millió)
 - Társadalmi kohézió erősítése(2,5 millió)
 - TEMPUS (3 millió)
- Igazságszolgáltatás és belügy
 - Határellenőrzés fejlesztése(2,2 millió)
 - Bevándorlás és menekültügy (2 millió)
 - Bűnüldözés (1 millió)
- Egyéb (tartalék) (3,8 millió)

2003-ban a CARDS keretében felhasználható összeg 38,5 millió euró volt melyek döntően az előző évi prioritásokat folytatták, bővítésként csak a bíraskodási reform újboli előtérbe kerülése, valamint a határon átnyúló környezetvédelmi projektek támogatása jelentett. A hangsúly továbbra is a helyi infrastruktúra fejlesztésén (9 millió) illetve a határellenőrzésen (6 millió) volt.

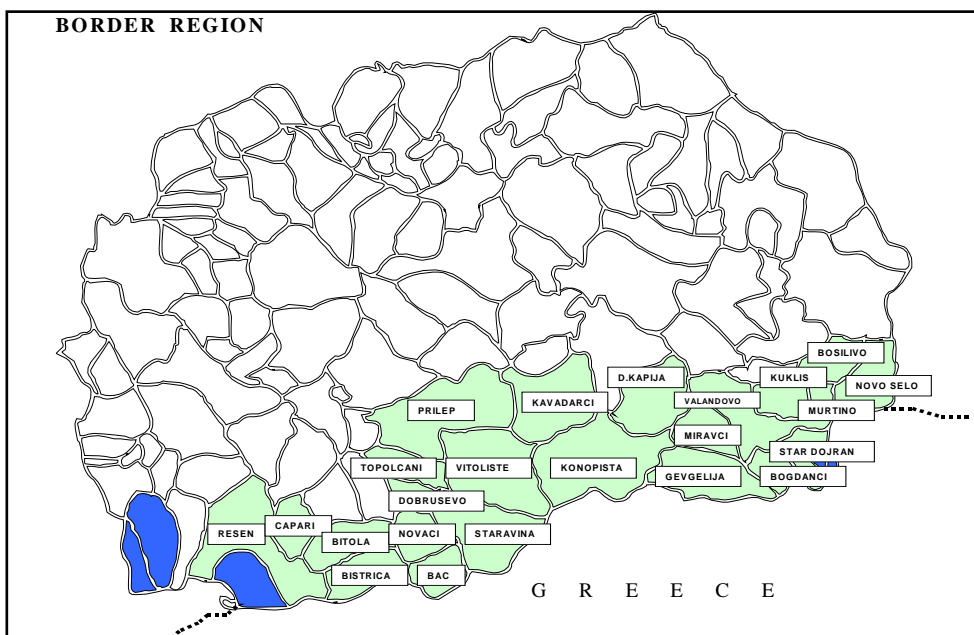
2004-ben, jelentős mértékben emelkedett a CARDS támogatások összege. 55,5 millió euró állt az ország rendelkezésére, melyet továbbra is a 2002-ben kialakított struktúrában lehetett felhasználni. Ebben az évben a fő elemek már a belügyi reformra helyeződtek (határellenőrzés: 14,5 millió, bűnüldözés: 8 millió), de a társadalmi-gazdasági fejlődést támogató blokk továbbra is jelentős maradt.

A 2005–2006-os évekre vonatkozóan elkészült egy kétéves program, mely a CARDS internetes oldaláról letölthető. Értelemszerűen ezzel kapcsolatos jelentés még nem készült. 2005–2006-ra a program némileg módosította a prioritásait, a fő célok a már ismert belpolitikai reform mellett a közigazgatás átalakítását, a kisebbségi jogok és a környezet védelmét is preferálják.

6.4. Határmenti együttműködések

A legfontosabb határmenti együttműködés Macedónia számára az Interreg II/A-ban elindult és mind a mai napig tartó macedón-görög határmenti kooperáció. Ennek keretében számos területen nyílik lehetőség az együttműködésre. Kiemelt helyen állnak az infrastrukturális beruházások (közlekedési infrastruktúra, határátkelők), a vállalkozások közti együttműködések és a környezetvédelmi kooperáció. Az Interreg III/A keretében jelenleg is zajló együttműködés költségvetése 103 millió euró (3. ábra).

3. ábra: A macedón-görög határmenti együttműködésben érintett területek

Szerk: Reményi P. (2006)

Macedónia Bulgáriával is kialakított egy határmenti együttműködést a Phare/CARDS program keretében, mely 2004-2006 között működik. Fő célkitűzései a fenntartható, határon átnyúló területfejlesztés, benne a természeti és kulturális örökségvédelemmel valamint a helyi infrastruktúra kiterjesztésével és modernizációjával; második prioritás a határon átnyúló együttműködések segítése az intézmények és üzleti szereplők között, a harmadik pedig az ún. emberek közti kapcsolatok erősítése.

Jelenleg ez a két határmenti együttműködés létezik, melyeket Interreg III/A illetve a CARDS program keretében támogat az EU. Macedónia nem vesz részt semmilyen III/C együttműködésben, viszont tagja az Interreg III/B Cadses együttműködésnek.

6.5. CADSES-aktivitás

Macedónia, mint nem uniós tag vesz részt a CADSES programban, annak azonban viszonylag kevés intézkedésének aktív résztvevője, 93-ból mindössze négyben vesz részt partnerként:

ESTIA-SPOSE, RIMED, ENI, ELISA. (www.cadses.net). Mivel ezek mindegyike 2006-ig tartó aktivitás, így egyelőre eredményeikről nem beszélhetünk.

7. Összefoglalás

Szembetűnő, hogy a regionális problémának Macedóniában más a jelentésértartalma, mint Magyarországon. A kérdés hasonló ahhoz, ami a regionalizmus kérdését illeti Romániában. Alapvetően egy etnikai problémakör részeként kezelik, a regionalizmus problémája az albán kisebbség kérdését pendíti meg. Az ország relatíve kis mérete, a főváros igen nagy súlya a térszerkezetben (40%!), az etnikai sokszínűség és a hegyvidéki települések sajátos helyzete együttesen azzal jár, hogy a régiók kérdése, a regionalizmus, a regionális politika egy sajátos belpolitikai kontextuson keresztül értelmezendő.

A kis méretből fakad az a sajátosság is, hogy szinte az egész ország „határmenti” térség. Ez felveti a szomszédsági kapcsolatok jelentőségét, a CBC kapcsolatok kiemelt kezelésének kérdését. Ugyanakkor, szinte minden szomszédjához meglehetősen ambivalens viszony fűzi, ami az eredményességnek komoly akadálya. Erőteljes a szerepe ugyanakkor az amerikai, a skandináv és az olasz kapcsolatrendszernek.

Az ország erőssége, hogy „balkáni” viszonyok közepette kiemelkedően magas az iskolázottság. A felsőfokú végzettségűek aránya magasabb, mint Szlovéniában! A társadalmi konfliktusait képesek voltak – relatíve békésen – kezelni.

A nagy távolság, a civilizációs különbségek, és a macedón gazdaság és társadalom nagyfokú átpolitizáltsága miatt a magyar-macedón együttműködés meglehetősen nehéz, problematikus. A kedvező körülmény, hogy a macedónok magyar képe jó. Jók a turisztikai adottságok, és az ország a magyar turisták Görögországba vonulásának útvonala mentén található.

Kétségtől lehetséges kapcsolódásokat találni a két ország között, de a nyelvi, kulturális távolságok áthidalására komoly erőfeszítéseket kell tennünk.

Irodalom

ЈОВАНОВСКИ, ПАНЧЕ 2002: Миграциони движења на албанската популација во Република Македонија. In: Прилози Contributions XXXIII 1. Macedonian Academy of Sciences and Arts, Section of Social Sciences. Skopje. pp. 67–85.

МИЛОСАВЛЕВСКИ, СЛАВКО – ТОМОВСКИ МИРЧЕ 1997: Албанците во Република Македонија 1945–1991, Легислатива, политичка документација, статистика. НИП „Студентски збор“, Скопје. p. 440.

ТРИФУНОВСКИ, ЈОВАН ДР. 1988: Албанско становништво у Социјалистичкој Републици Македонији–Антропогеографска и етнографска истраживања. Книжевне новине НИРО. Београд, pp. 27–178.

Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia, 2002

Prostoren Plan Republika Makedonija, 2004. Skopje, 164 p.

Official Gazette of SRM 4/1996

The Official Gazette of RM" No. 69/96

The Official Gazette of RM" No. 52/95

The Official Gazette of RM" No. 47/97

The Official Gazette of RM" No. 4/98

The Official Gazette of RM" No. 18/88

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/index_en.htm

www.cadses.net